

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Italský stranický systém od revoluce
soudců do současnosti**

Soňa Ratajová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

**Italský stranický systém od revoluce
soudců do současnosti**

Soňa Ratajová

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Petr Jurek

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2011

.....

Ráda bych poděkovala PhDr. Mgr. Petrovi Jurkovi za odborné a systematické vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	1
2	Deskripce typologií stranických systémů	4
2.1	Vymezení pojmu stranický systém	4
2.2	Typologie stranických systémů Maurice Duvergera.....	5
2.3	Typologie stranických systémů Jeana Blondela.....	6
2.4	Typologie stranických systémů Giovanniho Sartoriho	7
2.5	Typologie stranických systémů Petera Maira.....	10
3	Od první Italské republiky ke druhé	12
4	Parlamentní volby 1994	17
5	Parlamentní volby 1996	22
6	Parlamentní volby 2001	27
7	Parlamentní volby 2006	34
8	Parlamentní volby 2008	38
9	Závěr	41
10	Seznam literatury	45
10.1	Prameny.....	48
11	Resumé	49

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1994 podle jednotlivých uskupení	21
Tabulka č. 2 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1994 podle volebních zisků jednotlivých stran	21
Schéma 1	23
Tabulka č. 3 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1996 podle jednotlivých uskupení	26
Tabulka č. 4 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1996 podle jednotlivých stran	26
Tabulka č. 5 – Výsledky voleb 2001 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých uskupení	33
Tabulka č. 7 – Volební výsledky 2006 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých stran	35
Tabulka č. 8 – Výsledky voleb 2006 do dolní komory parlamentu dle uskupení	35
Tabulka č. 9 Výsledky voleb 2008 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých stran	39
Tabulka č. 10 – Volební výsledky 2008 do dolní komory parlamentu podle jednotlivých uskupení	40
Tabulka č. 11: Klasifikace druhorepublikového stranického systému 1994–2008	44

1 Úvod

Změny ve stranickém uspořádání Itálie na počátku 90. let minulého století byly podle některých badatelů největší transformací stranických systémů liberálně demokratického světa od kolapsu demokratických režimů v meziválečném období (Ware 1996, 380). To, co přivedlo Itálii k tak osudovému konci První Italské republiky, byl především obrovský mocenský potenciál vládnoucích stran, a ruku v ruce s tím pokles vlivu vlád na chod země. Prorůstání stran s ekonomickou sférou, jejich neprůhledné financování, a nemožnost alternace vládních stran, přivedly v 90. letech minulého století zemi k ústavní krizi a k totálnímu rozpadu celého stranického systému. To, co odhalila tzv. akce „čisté ruce“, překvapilo svým rozsahem jak soudce, coby iniciátory celé akce, tak i Itálie samotné. Systém se rozpadl. S torzy zdiskreditovaných prvorepublikových stran a především s novými mechanismy a přeměnami institucí vykročila Itálie – v roce 1994 již jako Druhá Italská republika – do nové etapy svých stranických dějin.

Právě analýza vývoje stranického systému po ústavní krizi v Itálii a následné provedení typologizace s využitím teorií M. Duvergera, J. Blondela, G. Sartoriho a P. Maira by mělo být těžištěm mé práce. Obsahem první, teoretické části bakalářské práce, bude nastavení výchozího analytického rámce zkoumané materie v podobě deskripce výše uvedených typologií stranických systémů. Představím základní klasifikační kritéria (proměnné) výše uvedených teoretiků, která se stala základem pro vznik té které teorie stranických systémů. Zvolila jsem postup v časové řadě od první z obecných teorií stranických systémů z roku 1951 – Duvergerovu, přes Blondelovu z roku 1968, následovanou Sartoriho typologií z roku 1976. Teoretickou část uzavře poslední vybraný teoretik, Peter Mair, který bude reprezentovat jeden z konceptů současného bádání na poli stranických systémů. Výběr těchto teoretiků byl veskrze pragmatický – vybrat ty, jejichž teorie jsou

nejvíce užívané a zároveň se pokusit ukázat vývoj náhledů na typologizaci stranických systémů v čase. Tento teoretický základ v podobě čtyř typologií vybraných teoretiků bude základním kamenem k předkládané práci.

Ve druhé, empirické části práce, se pokusím chronologicky interpretovat vývoj druhorepublikového italského stranického systému. Ještě před samotnou analýzou jednotlivých volebních období jsem se rozhodla zařadit kapitolu, ve které budou stručně popsány příčiny, které vedly k naprosté přeměně stranického systému. Zmíněny budou události let 1992–1993, které měly značný vliv na formování stranického systému. Jednou ze zásadních událostí, které zmíním, bude revoluce soudců. Ta nebyla žádným náhlým vzplanutím italské justice, spíše důsledkem dlouhodobé krize prvorepublikového stranického systému. Pokusím se sledovat, jaké procesy nastartovala v dalším stranickém vývoji Itálie. Půjde především o schválení nového volebního zákona v srpnu 1993, rozkladné procesy ve stávajících stranách, vznik zcela nových politických formací a vstup regionálních hnutí do celostátní politiky. Tento malý vhled do přechodného období zániku starého stranického systému a etablování nového, druhorepublikového stranického systému, považuji za odrazový můstek k bádání nad událostmi, které se pokusím následně analyzovat.

Nejdůležitějšími časovými mezníky mé analýzy budou volby do celostátního italského parlamentu. Počínaje prvními volbami podle nového volebního systému v roce 1994 se vnořím do víru italské stranické mašinérie a pokusím se o nastínění fungování stranického systému optikou volebních výsledků následujících let 1996, 2001, 2006 a 2008. Nezaměřím se pouze na deskripci volebních výsledků či rozebírání programových vizí jednotlivých stran, ale zejména na proces stranických rekonstrukcí, snažící se v počátcích především o eliminaci negativních prvků provázející první republiku, dále pak na vzájemné interakce politických stran, jejich význam a pozici v celém stranickém

systemu země. Analýza by měla postihnout jak specifické události týkající se jednotlivých volebních období (např. opětná změna volebního systému v roce 2005), tak stálice italské scény, provázející celé období Druhé republiky (např. Silvio Berlusconi). Analyzované čtrnáctileté období mě dovede ke třetí části bakalářské práce.

V té se pokusím využít teoretickou i praktickou část své práce, a spojit je v kompaktní celek. Tím by měla být klasifikační případová studie Itálie, jejíž časové vymezení je dáno obdobím Druhé italské republiky. Konkrétně půjde o „dosazování“ výsledků analýz jednotlivých volebních období do klasifikačních kritérií výše zmíněných badatelů, resp. o aplikaci typologií uvedených v teoretické části na volební výsledky. Pro naplnění cíle, jímž je vytvoření přehledného a uceleného obrazu italského druhorepublikového stranického systému, se pokusím i o grafické zpracování výsledků mého bádání.

K teoretické části své práce využiji jak primární zdroje (Sartori, Mair), tak relevantní zdroje od českých autorů (Novák, Strmiska). K analytické části práce využiji primární zdroje ve formě knih (Ignazi), novinových článků (Corriera della Sera, La Repubblica), a relevantní zdroje především od autorů Cotta, Verzichelli, Nanetti a Foltýn.

2 Deskripce typologií stranických systémů

V této části práce nejprve vymezím pojem stranický systém, následně se pak budu zabývat klasifikačními kritérii typologií stranických systémů mnou vybraných badatelů.

2.1 Vymezení pojmu stranický systém

Základním aktérem politické soutěže jsou politické strany. Ale aktér sám o sobě, stejně tak jako množina aktérů, samotný systém stran nevytváří (Strmiska 2005, 40). K tomu je zapotřebí přidané hodnoty v podobě vzájemných vztahů jednotlivých aktérů. Ani interakce mezi jednotlivými aktéry nejsou zdaleka vyčerpáním obsahu definice stranického systému. Ten totiž neexistuje ve vakuu, naopak je více či méně ovlivňován i mnoha dalšími jevy jako je volební systém, sociální a politické prostředí či institucionální struktura celého systému. Stranický systém je tedy *„soustavou vzájemných působení, vyplývajících z mezistranické rivality. Znamená to, že se opírá o vzájemné závislosti stran. Každá strana je funkcí (v matematickém smyslu) jiné strany a reaguje na chování ostatních stran. Změna jedné strany způsobuje změnu jiné strany“* (Sartori 1976, 44 cit. dle Kubát 2004, 243).

Při vytváření typologií stranických systémů hrají u jednotlivých politologů klíčové role různé faktory. Zásadním kritériem každé typologie je otázka demokratičnosti daného politického systému, ve kterém se stranický systém nachází.¹

¹ K teoretické kapitole bych uvedla ještě jednu poznámku. V deskripci níže popsaných typologií se záměrně vyhnu uvádění konkrétních příkladů v rámci klasifikací stranických systémů. Uvedu dva pragmatické důvody, proč tomu tak je. První a zásadní je ten, že u některých typů systémů se teoretici liší v tom, který stát do toho kterého typu zařadit. V těchto případech by bylo nutné objasňovat důvody, které je k tomu vedly a teoretickou kapitolu by to zbytečně prodlužovalo. Druhý důvod je ten, že v této práci nejde o nalezení všech konotací jednotlivých typů stranických systémů, ale jde ryze o přípravu na aplikaci

2.2 Typologie stranických systémů Maurice Duvergera

Jméno Maurice Duvergera už navždy zůstane v politické vědě spojeno s první typologií stranických systémů. Prvenství v jakékoli oblasti sociálních věd ovšem málokdy znamená prvoplánovou dokonalost, a tak i případě Duvergera byla jeho typologie spíše odrazovým můstkem pro prohloubení a rozšíření bádání v oblasti stranických systémů. Nic nevystihne tuto myšlenku lépe, než Sartoriho citace z první stránky jeho knihy o stranických systémech. „Duvergerův přínos je nepopiratelný, ale jde spíše o „*pionýrskou klasifikaci*“ (Sartori 2005, 6). Klasifikačním kritériem pro tuto Duvergerovu „pionýrskou klasifikaci“ byl počet stran. Vznikl tak známý model základního rozdělení stranických systémů na monopartismy, tedy systémy jedné strany, bipartismy, tedy systémy dvou stran a multipartismy, tedy systémy více než dvou stran (Kubát 2004, 255). Systémy jedné strany jsou podle Duvergera typické pro nedemokratické režimy. Systémy bipartijní jsou typické soutěžením dvou velkých stran střídajících se v pravidelném intervalu u vlády (Strmiska 2005, 40). Právě předpoklad očekávání střídání vlád v bipartismu předznamenává, že rozdíl mezi dvěma hlavními stranami je malý a díky tomu existuje možnost opoziční strany vytlačit stranu vládnoucí. Jelikož je ideologická vzdálenost mezi stranami malá, je zde slabá polarizace a taktéž volební síla obou stran je podobná. Vládnutí tedy probíhá prakticky tak, že jedna strana sama zajišťuje vládu, druhá se omezuje na svobodné vyjádření opozice, vláda je pak stejnorodá a silná, přirozeně disponuje stabilní a soudržnou většinou (Novák 1997, 79). Z výše uvedeného je patrné, že životaschopnost bipartismu je založena především na shodě obou hlavních aktérů ohledně základních rysů politického režimu. Duverger

konkrétního stranického systému. Z důvodu absence příkladů nebudu upozorňovat ani na odchylné případy, které znaky těch kterých typologií nenaplnují (např. stranický systém Malty a velká ideologická vzdálenost v bipartismu).

v této souvislosti hovoří o technickém bipartismu (spory stran se v tomto případě odehrávají jen na poli druhotných cílů). Pokud se ovšem soupeření stran týká samotné podstaty režimu, hovoří Duverger o metafyzickém (antisystémovém) bipartismu (Duverger 1965, 214–215, cit. dle Kubát 2004, 256). Bližší specifikace multipartismu čekala až na dalšího z teoretiků, Jeana Blondela.

2.3 Typologie stranických systémů Jeana Blondela

Jean Blondel podstatně rozšířil škálu proměnných, které klasifikují ten který stranický systém. K počtu stran přidal i jejich poměrnou velikost v daném systému, jejich ideologické charakteristiky, sociální povahu jejich klientely a charakteristiku jejich organizace (Blondel, cit dle Novák 1997, 46). Se zaměřením na soutěživé systémy Blondel sestavil typologii v níž rozlišil bipartismus, systém dvou a půl strany, multipartismus s dominující stranou a multipartismus bez dominující strany. Definice bipartijních systémů se u Blondela neliší od Duvergerovy, je pouze upřesněná o procenta, která musí získat obě velké strany dohromady (90 procent hlasů). Výrazné změny od předchozího modelu tak nastávají až v dalších typech Blondelových systémů. Zkoumání systémů, v němž figurují dvě velké politické strany (levostředová a pravostředová) a jedna malá centristická strana (jejíž význam výrazně převyšuje její volební zisky), dalo vzniknout onomu známému Blondelovu systému dvou a půl strany (Strmiska 2005, 40). Podstata systému tkví v jednoduché rovnici. Ani jedna z velkých stran nedosáhne ve volbách takových mandátových výsledků, aby mohla sama sestavit vládu. Tím vznikne v systému poptávka po malé, středové straně. Fakt, že poptávka vzrůstá zpravidla od obou velkých stran v systému zároveň, dává takové straně pozici „superdůležitosti“ a tím samozřejmě i široké pole působnosti (politologicky řečeno – značný vyděračský potenciál). Blondel stejně jako u bipartismu vyjádřil svůj model dvou a půl strany procentuálně (dvě hlavní strany v systému

dosáhnou zisku v rozpětí 75–80 procent, a třetí strana výrazně méně) (Novák 1997, 168). Další kategorií, která po Duvergerově typologii doznala značných změn (či spíše rozšíření) je kategorie multipartismů. V případě, že jedna strana dosahuje ve volbách pravidelně okolo 40 procent hlasů, a tímto svým ziskem výrazně předstihne každou další stranu v systému, jedná se o multipartismus s dominující stranou. Pojem dominance v systému tak znamená „pouze“ volbu prvního výběru při konstituování vlády (coby vítěze voleb), ale také nutnost ucházet se o podporu dalších stran a tudíž nutnost vytváření většinových koalic. Oproti tomu systém multipartismu bez dominantní strany se vyznačuje přítomností většího počtu stran, z nichž žádná nedosahuje dominantního postavení v celém systému (Strmiska 2005, 42). Blondel tento systém též nazývá čistým multipartismem (Novák 1997, 169). Důsledek takového systému je jasný. Žádná ze stran není nezbytná pro vytváření koalic a lze sestavit několik variant koaličních seskupení (Kubát 2004, 257).

2.4 Typologie stranických systémů Giovanniho Sartoriho

V osmdesátých letech minulého století přichází s významnou prací *Strany a stranické systémy* italský politolog Giovanni Sartori. Vycházel z toho, že ač bylo doposud vytvořeno mnoho typologií stranických systémů, uzavírají se všechny v bludném kruhu (Sartori 2005, 124). Uznal proto za vhodné vrátit se na začátek a zmapovat celé téma stranických systémů znovu.

Sartori začal stejně jako všichni jeho předchůdci u početního kritéria stran v konkrétním systému. Na rozdíl od výše uvedených teoretiků se ovšem nezabýval prostým počtem stran, které v systému existují, ale pouze počtem tzv. relevantních stran (Sartori 2005, 125). Stanovil dvě kritéria relevance: buď má strana koaliční (vládní) potenciál nebo vyděračský potenciál (Strmiska 2005, 43). Strana má koaliční potenciál (tudíž může být pokládána za relevantní), je-li potřebná

k vytvoření vládní koaliční většiny (Sartori 2005, 127). Strana má vyděračský potenciál, pokud její existence může ovlivnit taktiku soutěže mezi stranami v daném systému (Sartori, 2005, 128).

Další přelomový krok Sartori udělal tím, že výše zmiňovaný formát systému (počet relevantních stran v konkrétním systému) odlišil od dynamické složky, tzv. mechanismu systému. Tvrdí, že formát je zajímavý právě díky existenci mechanických předpokladů, které určují funkční vlastnosti stranického systému a tudíž to, jak celý systém reálně funguje (Sartori 2005, 137). Mechanismus závisí na ideologické vzdálenosti jednotlivých stran. Právě na základě počtu stran a ideologické vzdálenosti mezi nimi předložil Sartori svoji typologii stranických systémů. Rozlišuje systém predominantní strany, bipartismus, umírněný pluralismus, polarizovaný pluralismus a atomizovaný systém.

Systém predominantní strany je podle Sartoriho systémem víc než jedné strany, v němž nedochází ke střídání u moci, neboť jedné ze stran se daří získávat v průběhu času absolutní počet mandátů v parlamentu (Tamtéž, 211). Systém predominantní strany je typem stranického pluralismu. Ačkoli totiž k alternaci stran nedochází, není vyloučena.²

Dvoustranický formát je charakteristický existencí dvou hlavních stran, kterým existence jakékoliv třetí strany nezabraňuje v samostatném vládnutí (Tamtéž, 200). Charakteristiky fungování bipartismu Sartori oproti výše zmíněným teoretikům „zmírňuje“, když nemluví přímo o nutné pravidelné alternaci vládnutí obou hlavních stran, ale spíše o tzv. věrohodném očekávání alternací (Tamtéž, 202).

Umírněný pluralismus je ohraničen na jedné straně dvoustranickými systémy, na druhé straně extrémním pluralismem (Tamtéž, 185). Je charakterizován počtem tří až pěti relevantních stran

² Sartori tuto skutečnost odvozuje z poměrně vysokého počtu zemí, které do systému predominantní strany vstupují a opět z něj vystupují (Sartori 2005, 218).

(z nichž žádná nesmí být antisystémová), mezi nimiž je relativně malá ideologická vzdálenost, bipolárním uspořádáním a dostředivou soutěží (Tamtéž, 192). Klíčovým rysem umírněného pluralismu je tedy koaliční vládnutí.

Dalším Sartoriho typem multipartismu je polarizovaný pluralismus. První z předpokladů pro identifikaci takového systému je existence více než pěti či šesti relevantních stran. Sartori svoji hranici „kolem pěti (šesti stran)“ vysvětluje tak, že interakce mezi více jak pěti stranami tvoří odlišný mechanismus fungování systému než interakce mezi pěti a méně stranami (Tamtéž, 136). Následně identifikuje další znaky, které musí systém vykazovat, aby bylo možno nazývat jej polarizovaným pluralismem. Prvním znakem je přítomnost relevantních antisystémových stran. Antisystémové strany jsou podle Sartoriho ty, které neakceptují demokratický režim, vyzývají k jeho změně a zpochybňují jeho legitimitu (Tamtéž, 137). Jedná se především o strany komunistické či fašistické. Druhým znakem daného typu je existence dvoustranných opozic (Tamtéž, 138). Strany, které operují na odlišných koncích osy pravice-levice se nemohou spojit a vytvořit tak vládní alternativu. Třetím znakem je středové umístění jedné či více stran, které musí čelit jak levici, tak pravici (Tamtéž, 139). V tomto bodě se systém odklání od bipolárního modelu umírněného pluralismu a stává se multipolárním. Čtvrtý znak navazuje na předchozí a týká se vysvětlení silné polarity daného typu. Systém se stává silně polarizovaný v důsledku existence antisystémové bilaterální opozice, obsazení středu a nefungováním vládní alternace (Strmiska 2005, 46). Neslučitelnost politických představ všech partnerů v daném systému vede logicky ke stále většímu ideologickému vzdalování. Pátým znakem je převaha odstředivých tendencí nad dostředivými. Důvodem je nárůst voličského potenciálu antisystémových stran na straně jedné a úpadek voličského potenciálu stran středových na straně druhé. Šestým znakem je ústup pragmatismu v politice a naopak nástup přehnané

ideologizace (Sartori 2005, 142–143). Předposledním znakem je podle Sartoriho přítomnost nezodpovědných opozic. Středová strana nemá možnost alternace a dochází tak pouze k periferním obměnám vlády (Tamtéž 2005, 144). Právě role, kterou hraje nezodpovědná opozice, přivedla Sartoriho k poslednímu znaku polarizovaného pluralismu, kterým je odklon od soutěživé politiky a naopak příklon k tzv. politice trumfování, přílišného slibování a populismu (Tamtéž 2005, 145).

Zbývá vysvětlit Sartoriho poslední typ stranického systému – atomizovaný systém. Sám autor ho nazývá zbytkovou třídou vymezující bod, od kterého dále již nemusíme počítat (Tamtéž 2005, 131). Počet stran nehraje žádnou roli, neboť všechny strany (ať už je jich deset nebo dvacet) existují v nestruturovaném systému, kde nejsou nastavena žádná pravidla hry. Sartori přirovnává atomizovaný stranický systém k atomizované konkurenci v ekonomii, v níž žádná firma nemá znatelný vliv na jinou (Tamtéž 2005, 131). V praxi se s těmito systémy lze setkat v rámci přechodových období na nové stranické systémy.

2.5 Typologie stranických systémů Petera Maira

Posledním z teoretiků stranických systémů zmíněných v této práci je Peter Mair. Mair se nijak neodklání od všeobecně přijímaného pojetí stranického systému, který je definován prostřednictvím interakcí, které jsou výsledkem mezistranické soutěže (Wolinetz 2006, 53). Jde ale dál a rozpracovává přístup, který za klíčovou složku analýz stranických systémů považuje výzkum vzorců soutěže a spolupráce na parlamentní a vládní úrovni (Mair 1996, 89–90). Mair stanovil tři hlavní proměnné svého modelu spolupráce a soutěže. První proměnnou je model vládní alternace, který v praxi nabývá třech podob (úplná alternace, částečná alternace, absence alternace). Druhá proměnná se týká stability či nestability stranických alternativ pro vytváření vlád. Rozlišuje mezi novátorskými a tradičními vládními formulemi, přičemž vládní formuli vysvětluje jako určitou kombinaci stran, které po volbách tvoří koalice

nebo jednobarevné vlády (Mair 1996, 95). Poslední proměnnou je míra uzavřenosti přístupu pro vstup do vládní koalice. Pokud je běžná praxe, že se vlády ujímá stále tentýž okruh politických stran, přístup do vlády je definován jako uzavřený. Pokud je možnost přístupu do vlády umožněn všem či téměř všem, definuje tento přístup jako otevřený (Tamtéž, 94–95). Na základě kombinace těchto tří proměnných rozlišuje Mair mezi uzavřeným a otevřeným modelem stranické soutěže a taktéž mezi dvěma typy stranických systémů: otevřenými a uzavřenými.

3 Od první Italské republiky ke druhé

Aby bylo možno pochopit význam událostí a procesů probíhajících v rámci italského stranického systému druhé republiky, je nejdříve nutné, bez jakýchkoli ambicí na vyčerpávající deskripci, stručně charakterizovat systém prvorepublikový.

První italská republika se zrodila na základě výsledku všeobecného referenda konaném 2.6.1946. O odstoupení monarchie a vytvoření republiky fungující na základě parlamentního systému vlády rozhodlo 54,27 % voličů.³ V týž den se konaly i první volby do ústavodárného shromáždění. Ve volbách zvítězili křesťanští demokraté, následováni socialisty a komunisty. Následně byla schválena nová ústava Italské republiky, která reflektovala přechod od monarchie. První volby do italského parlamentu se konaly na jaře roku 1948, volilo se dle principu poměrného zastoupení.⁴ Páteří poválečné soustavy politických stran v Itálii se stala šestice antifašistických stran: Křesťanská demokracie (DC), Italská socialistická strana proletářské jednoty (PSIUP) Italská komunistická strana (PCI), Italská liberální strana (PLI), Italská republikánská strana (PRI) a Strana akce (Pd'a) (Strmiska 2005, 386). Jejich volební výsledky ale zdaleka nebyly rovnocenné. Převaha křesťanských demokratů, socialistů a komunistů, jež ztělesňovaly tři hlavní póly italského multipartismu, byla naprosto zřejmá (ostatní strany či aliance se dělily pouze o zbývající čtvrtinu hlasů) (Strmiska 2005, 387).

Na podobu prvorepublikového systému politických stran měly zásadní vliv dva faktory. Prvním z nich byla studená válka, během níž byla Itálie zařazena do mocenské sféry vlivu západního bloku a v zájmu

³ Na severu a ve středu země bylo pro republiku 62,2% hlasů, jich naopak preferoval monarchii 63,4% hlasů, www.elezionistorico.interno.it , 25.1.2011

⁴ Pro přepočítání hlasů na mandáty se využívala tzv. Imperialiho kvóta, která při přerozdělování mandátů zvýhodňuje větší strany. Tím měl být do systému vnesen alespoň jeden prvek, který by mohl částečně bránit přílišné fragmentaci politických stran.

udržení nastolené rovnováhy tak byla eliminována možnost nastolení komunistického režimu. Jak píše Bělohradský, komunistická strana nesměla vyhrát volby a vládnout, protože by změnila režim, tedy pravidla politické hry, zahraniční politiku, ústavu i základní instituce a principy (Bělohradský 1999, 48). Druhým faktorem byla poválečná tabuizace pravicového stranictví, jež souvisela s atmosférou poválečného upevňování demokratického systému (Foltýn 2005, 120) a zbavila možného alternačního potenciálu Italské sociální hnutí⁵.

Je nasnadě, kdo z této situace mohl nejlépe profitovat – Křesťanská demokracie. Jako jediná hráz proti komunismu i neofašismu stále bodovala ve volebních zápasech a stále výrazněji prosakovala do všech státních institucí. Byla součástí všech prvorepublikových vlád. Je zřejmé, že toto rozložení sil v politickém spektru znesnadňovalo možnost alternace politického vládnutí a demokracie První italské republiky bývá nazývána jako blokovaná (Klokočka 1991, 203). Blokace systému se odrážela především v nefunkčnosti a v nestabilitě italských vlád. Se slabostí vlád naopak rostla síla politických stran. Ne vlády, ale strany se stávaly rozhodujícím zdrojem distribuce mocenských prostředků i materiálních statků s patřičným klientismem a orientací na skupinové a korporativní zájmy (Říchová 2004, 68). A jakmile strany začnou získávat hlasy tím, že nabízejí jistým skupinám občanů výhody při dosahování jejich cílů spíše než prosazení principů platných pro všechny občany, začíná rychlá degenerace demokracie; voliči se stávají klienty stran (Bělohradský 1999, 56). Ruku v ruce s tím jde i loajálnost jednotlivců vůči skupinám, které jim poskytují ochranu při dosahování jejich cílů. Zvláště na jihu Itálie byl obecně platný fakt, že jednatel své prospěch váže především ke své rodině či klanu a očekává to

⁵ Italské sociální hnutí (MSI) – Movimento Sociale Italiano, neofašistické hnutí, založené v roce 1946 jako ideové pokračování Mussoliniho režimu. Základními programovými hesly byl absolutní antikomunismus, vláda pořádku a vyzdvihování tradičních hodnot italských dějin (Říchová 2004, 82)

samé i od ostatních, jinými slovy, nepotřebuje respektovat obecnou morálku a pravidla. Právě onen deficit občanské ctnosti, spolu s faktickou neexistencí opozice v systému, v němž nemá občan reálnou šanci ovlivnit v parlamentních volbách složení budoucí vlády, propastný rozdíl mezi severem a jihem Itálie – to vše zasazeno do období devadesátých let dvacátého století⁶ – vedlo k masovému odklonu od Křesťanské demokracie, vzednutí odporu proti monopolu stran v politice, proti ilegálnímu systému financování politických stran, proti vysokým daním, a zvláště, proti upřednostňování jihu před severem. Liga severu (Lega Nord), jakožto představitelka nového antisystémového regionálního hnutí a Síť (Rete) – Hnutí za demokracii, která se profilovala jako důsledně antimafiánské hnutí bojující za návrat politiky založené na hodnotách svobody a cti, jsou typickými příklady tohoto protistranického boomu devadesátých let (Nanetti 2007, 322). Taktéž disidentští politici, kteří se rozešli se svými mateřskými stranami, upřednostňovali cestu rozsáhlé institucionální reformy především prostřednictvím změny volebního zákona. Když pak na počátku roku 1992 soudce Di Pietro vydal zatykač na socialistu Maria Chiesu za přijímání úplatků výměnou za poskytování státních zakázek, už nic nemohlo zastavit lavinu známou jako akce „Čisté ruce“ (*Mani pulite*). Tato akce vedená justičními orgány následně odhalila téměř 900 případů, které měly co do činění s braním úplatků či spojením s mafií (Říchová 2004, 69). Hlavními aktéry byli představitelé pěti hlavních politických stran, které měly být nezákonně financovány. Italové systémově o nekalostech ve státním sektoru věděli, netušili ovšem, že rozsah nabyl až takových rozměrů. Stále více se ukazovalo, že klienti

⁶ Šlo o období devadesátých let, kdy se rozpadl „světový komunismus“ a z italské demokracie se začaly vytrácet obavy o změnu režimu.

systemu byli nejen podnikatelé, ale i akademičtí intelektuálové a pracovníci státních a regionálních institucí.⁷

Italská demokracie vyústila v „legitimní nelegálnost“ (Bělohradský 1999, 46). Celá společnost byla lačná po změně. Výsledky parlamentních voleb v roce 1992 se daly číst jako náznak změn preferencí veřejnosti (Strmiska 2002, 388–390). Pokles zisku Křesťanských demokratů, rozdělení hlasů rozpadnuvší se Italské komunistické strany mezi Demokratickou stranu levice (PDS) a Stranu komunistické obnovy (PRI), spolu s vysokým volebním ziskem Ligy severu dávalo tušit, že časy dominance křesťanských demokratů jsou pryč.⁸ V celém stranickém systému nešlo ale o žádné kosmetické úpravy, nýbrž o totální zhroucení po desetiletí špatně nastaveného politického systému. Vše, co bylo spojené s První republikou mělo být vhozeno do propadliště dějin. Klíčovým se v přechodné fázi jeví referendum uskutečněné v dubnu 1993. Týkalo dvou základních otázek – reformy volebního systému a otázky financování politických stran státem. Zatímco reforma volebního systému získala nečekanou podporu 83 % hlasujících, pro zrušení státního financování politických stran se vyslovilo drtivých 90 % italských voličů (Katz 2003, 96). Na základě výsledku referenda byl v srpnu 1993 ustaven zákon, který

⁷ Obviněno bylo velké množství poslanců a senátorů, do aféry bylo zataženo také mnoho soukromých firem, které se dopouštěly porušování zákona z roku 1974 o financování politických stran (např. Fiat nebo ENI, jehož ředitel spáchal sebevraždu ve vězení (Kašpar 1993, 10). Tento zákon stanovil, že soukromé příspěvky politickým stranám přesahující 5 mil. lir musí být zaneseny v bilanci strany a zároveň v daňovém prohlášení dárce.

⁸ Výsledky parlamentních voleb konaných 5.4.1992: DC (29,65%) 206 hlasů, PDS (16,10%) 107 hlasů, PSI (13,62%) 92 hlasů, LN (8,65%) 55 hlasů, RIF.COM (5,61%) 35 hlasů, MSI-DN (5,37%) 34 hlasů, PRI (4,39%) 27 hlasů, PLI (2,86%) 17 hlasů, FED.DEI.VERDI (2,79%) 16 hlasů, PSDI (2,72) 16 hlasů, LA RETE (1,86%) 12 hlasů, LISTA PANNELLA (1,24%) 7 hlasů, SVP (0,51%) 3 hlasy, FEERALISMO-PENS.UV (0,39%) 1 hlas, LEGA AUT. VENETA (0,39%) 1 hlas, L.VALLE D' AOSTA (0,11%) 1 hlas, vyhledáno na <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=05/04/1992&tpa=l&tpc=A&lev0=0&levs ut0=0&es0=S&ms=S>, 1.2.2011

monitoroval přechod od systému poměrného zastoupení, a potvrzoval platnost nového volebního systému smíšeného. Ten měl díky většinovým účinkům zabránit fragmentaci politických stran v systému stranickém (Cabada; Ženíšek 2003, 83). Na konci roku 1993, tedy v době, když se již naplno projevilo působení celého reformního hnutí i revoluce soudců, byly všechny strany působící v prvorepublikovém systému kompletně zdiskreditovány a v čele exekutivy stanula úřednická vláda vedená bývalým guvernérem národní banky Carlem Azegliem Ciampim. Legislativu vedla přechodová vláda socialisty Giulia Amata (Kunc 2000, 109), jež byla ustavena bezprostředně po výsledcích dubnového referenda. Po dlouhých debatách byl potom schválen nový (smíšený) volební systém pro obě komory parlamentu. Starý systém se zhroutil a etapa ukončení První republiky měla být definitivně završena parlamentními volbami v březnu 1994. Očekávání odborné i široké veřejnosti byla velká. V první řadě se měla podstatným způsobem snížit pověstná vysoká fragmentace stranického systému, následně se pak očekávalo, že smíšený volební systém bude díky své většinové komponentě favorizovat dva nejsilnější politické subjekty ze dvou protilehlých politických táborů, v důsledku čehož by bylo možno sestavovat stabilní většinové kabinetní vlády (Foltýn 2005, 121).

4 Parlamentní volby 1994

V komunálních volbách konaných během roku 1993 zaznamenaly výrazný úspěch politické strany, které se v systému stran první republiky nezdiskreditovaly – tedy Italské Sociální Hnutí (MSI), nástupce komunistické strany (PDS) a Liga Severu (LN) (Ignazi 2002, 159, 165). Naopak strany spjaté s první republikou byly téměř vymazány z politické mapy.⁹ Nervozita z volebních úspěchů PDS v komunálních volbách měla – alespoň dle vlastního odůvodnění – přimět úspěšného podnikatele Silvia Berlusconiho k založení nového politického subjektu, jenž by úspěšně čelil potencionálnímu vítězství levice ve volbách (Ignazi 2002, 169). Jeho vstup do politiky byl italskými politology komentován jako „*sceso in campo*“ (vstup do pole – do hry) (Ignazi 2002, 168). Ač pro laiky mohl vypadat Berlusconiho rychlý vpád do politiky jako překvapení, znalým bylo jasné, že tento záměr musel mít (a měl) vybudován pevný základ daleko před komunálními volbami v roce 1993.

Berlusconi (1936) začal s podnikatelskými aktivitami v oboru stavebnictví, tedy v oboru na hony vzdálenému od politiky, médií i práv, která vystudoval. V šedesátých letech minulého století zachytil ekonomický vzestup ve stavebním průmyslu a vystavěl na milánském předměstí rezidenční čtvrť Milano 2 (Numerato 2002, 1). Jeho mediální rozpínavost se začíná objevovat až na podzim roku 1976, kdy Ústavní soud legalizuje soukromé rozhlasové a televizní vysílání na lokální úrovni. Výborná příležitost pro obchodního tygra, který ve velmi živelných specifických podmínkách skupuje živořící lokální stanice a zakládá tak dnes nejsledovanější televizní stanici Canale 5 (Tamtéž 2002, 1). Později přidává další televizní sítě Italia 1 a Rete 4, čímž se stává jediným konkurentem veřejnoprávních televizí RAI 1, RAI 2 a RAI

⁹ Například Křesťanská demokracie nezískala ani jediný úřad starosty (Kašpar 1993, 10)

3 na celostátní úrovni.¹⁰ Ve druhé polovině osmdesátých let Berlusconi své aktivity dále rozšiřuje. Přidává reklamní agenturu Publitalia 80, vydavatelský dům Mondanori, fotbalový klub AC Milán, podíl v pojišťovně Mediolanum a kupuje též řetězec provozující kina. Je zřejmé, že sociokulturní základ nezbytný pro vstup do politické sféry měl mediální magnát na počátku 90. let minulého století vybudován (Numerato 2002, 2). Navíc v podmínkách naprostého rozpadu prvorepublikové garnitury a lačnosti Italů po všem, co není spojeno s minulostí, měl Berlusconi svůj vstup do politiky značně ulehčen. Na podzim roku 1993 zakládá v Miláně jakýsi „mozkový trust“ (Kunc 2000, 114) a v lednu 1994 oznamuje registraci nové politické strany Forza Italia (FI). Právě vzniklá strana byla naprosto novým fenoménem na italské politické scéně. To, za co nesla nálepku „novátorská“, byly především tři věci: vznik z privátního sektoru, existence osoby leadera, který stranu řídil výhradně dle svých rozhodnutí a celková politická profesionalita strany, která vystupovala jako managementem řízený tým (Cotta; Verzichelli 2007, 59). Její cíl byl Berlusconim vytyčen zcela jasně – zabránit vítězství levice v nadcházejících volbách (Ignazi 2002, 169).

K tomu Berlusconi potřeboval politické partnery z nezdiskreditovaných politických stran a jasně zaměřené proti postkomunistické levici. Takovými partnery se ukázaly býti Italské sociální hnutí (MSI), které se mělo přetvořit do Národní Aliance (*Alleanza Nazionale*, AN) a Liga severu (Foltýn 2005, 122). Před Berlusconim stál ale těžký úkol – spojit tyto dva rozdílné partnery v jeden šik.¹¹ Vyřešil to variantou dvou předvolebních koalic místo jedné. Na severu uzavřel pro

¹⁰ Nutno podotknout, že cestu k takovému postavení na trhu Berlusconimu otevřel jeho přítel, tedejší italský premiér Bettino Craxi. Ten vydává v roce 1984 deket známý jako „decreto Berlusconi“, jímž povolil provozování soukromých vysílání Berlusconiho národních kanálů, které bylo Ústavním soudem zakázáno (Numerato 2002, 2)

¹¹ Liga severu se svými federalistickými požadavky stála úplně na jiné straně barikády než unitarističtí postfašisté z Národní Aliance (Foltýn 2005, 122).

jednomandátové obvody koalici s Ligou severu (bez MSI-AN) – *Polo delle liberta* (Pól svobody), a na jihu naopak dohodl koalici pouze s Italským sociálním hnutím (bez LN) – *Polo den buon governo* (Pól dobré vlády) (Nanetti 2007, 329). Kromě těchto největších stran byly součástí Pólů ještě menší uskupení. Na severu šlo o Křesťanskodemokratický střed (*Centro Cristiano Democratico*, CCD) a Svaz středu (*Unione del centro*, UdC), na jihu ještě Liberálně demokratický pól (*Polo Liberal Democratico*, PLD) (Foltýn 2005, 134). Kromě Berlusconiho „Pólů“ vznikly ještě dvě předvolební koalice. Levicová koalice Pokrokářů (*Progressisti*), jejíž hybnou silou se staly dva postkomunistické subjekty – Demokratická strana levice (PDS) a Strana komunistické obnovy (PRC) a středová koalice Pakt pro Itálii (*Patto per l'Italia*), jejímž členem byl nástupce rozpadlé DC – Italská lidová strana (PPI) a Segniův pakt (*Patto Segni*).¹²

Střet tří předvolebních koalic skončil vítězstvím Berlusconiho Pólů a naprostým debaklem středové formace Pakt pro Itálii (Cotta, Verzichelli 2007, 55). Celkové mandáty byly rozděleny v počtu 355 pro Póly, 213 pro Pokrokáře a 46 pro uskupení Pakt pro Itálii (viz níže tabulku č. 1). Vítězovi prvních druhorepublikových voleb se evidentně podařilo vyplnit vakuum v rámci širokého umírněného elektorátu vzniklého po zdiskreditování především DC a PSI (Foltýn 2005, 123). Berlusconiho formaci se navíc podařilo polarizovat stranicko-politickou soutěž ideologickou radikalizací ve vztahu k Pokrokářům (noví proti starým), což mělo silný systémový dopad (Ignazi 2002, 170). V radikalizované bipolární soutěži mezi Póly a Pokrokáři pak nezbyl prostor pro prosazení středové formace Paktu pro Itálii. Podíváme-li se blíže na úspěch jednotlivých stran ve vítězné koalici, zjistíme, že Liga severu spolu s Národní Aliancí „mandátově porazily“ vedoucí sílu pravo-středové koalice Forza Italia (viz níže tabulku č. 2). To, co v těchto

¹² Kompletní výčet stran vyskytujících se v té které koalici uvedu ve výsledkové tabulce parlamentních voleb.

volbách Liga severu ztratila na úkor FI, byl primát v mnoha městech severní Itálie a především punc novosti.¹³

Za poražené se považovala i koalice Pokrokářů, která získala své hlasy především díky voličům postkomunistických formací PDS a PRS. Zbývající subjekty angažované v této formaci měly velmi slabé výsledky (viz níže tabulku č. 2). Někteří politologové vidí neúspěch této koalice ve vnitřní nejednotnosti mezi liberálně středovými subjekty a levicovými subjekty (Salvadori 2001, 36), jiní připisují neúspěch selhání leadera tohoto seskupení Achillea Occhetta (Pasquino 1994, 109). Na konci analýzy prvních druhorepublikových voleb do italského parlamentu se můžeme ohlédnout o rok zpět a pokusit se zhodnotit volební očekávání Italů. Čekalo se vítězství takového subjektu, která bude mít co možná nejméně společného se stranami První republiky – což bylo naplněno vítězstvím Berlusconiho koalice. Co ovšem zůstalo za očekáváním je vliv nového volebního systému na redukci fragmetace stranického systému. Naděje vkládané do nového volebního systému (s jasnou převahou většinového zastoupení nad proporčním) se naplnily jen z malé části – v Itálii nastoupila další vláda postavená na koalici několika stran, která záhy vykazovala ještě více heterogenní a nestabilní potenciál než její předchůdkyně (Strmiska 2005, 394). Počet stran se oproti původním předpokladům zvýšil a politické spektrum se nijak nezjednodušilo. V těchto parlamentních volbách je také patrná změna povahy soutěže a kooperace politických stran, především v utváření předvolebních aliancí, které představují základ aliancí povolebních (Strmiska 2000, 111). Spolu s eliminací středového pólu se perspektiva budoucích stranických uspořádání nesla v duchu existence dvou hlavních pólů (Cotta; Verzichelli 2007, 55, 57). Pokračování italského stranického příběhu ukáže, jak pevné oba póly jsou a jak dlouho dokáží jejich leadeři držet nový směr vytýčený volbami 1994.

¹³ Téměř 31% voličů, kteří ve volbách 1992 volili LN, teď dali přednost FI (Ignazi 2002, 173).

Tabulka č. 1 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1994 podle jednotlivých uskupení

Formace	Počet většinových mandátů	Procento většinových mandátů	Počet proporčních mandátů	Procento proporčních hlasů	Celkový počet mandátů	Procento mandátů
Póly	296	62,3	64	42,9	360	57,1
Pokrokaři	164	34,5	49	34,4	213	33,8
Pakt pro Itálii	4	0,8	42	15,7	46	7,3

Zpracováno dle údajů z: www.interno.it, 3.2.2011

Tabulka č. 2 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1994 podle volebních zisků jednotlivých stran

Strana	Počet většinových mandátů	Procento většinových mandátů	Počet proporčních mandátů	Procento proporčních hlasů	Celkový počet mandátů	Procento mandátů
LN	111	23,4	11	8,4	122	19,4
PDS	77	16,2	38	20,4	115	18,2
AN	86	18,1	23	13,5	109	17,3
FI	67	14,1	30	21,0	97	15,4
PRC	29	6,1	11	6,0	40	6,3
PPI	4	0,8	29	11,1	33	5,2
CCD	32	6,7	0	0	32	5,1
AD	17	3,6	0	1,2	17	2,7
PSI	15	3,1	0	2,2	15	2,4
Segniho Pakt	0	0	13	4,6	13	2,1
Zelení	11	2,3	0	2,7	11	1,7
Síť	9	1,9	0	1,9	9	1,4
Lista Pannela	6	1,3	0	3,5	6	0,9
MCS	6	1,3	0	0	6	0,9
Jiné	5	1,0	0	3,5	5	0,8

Zpracováno dle údajů z: www.interno.it, 3.2.2011

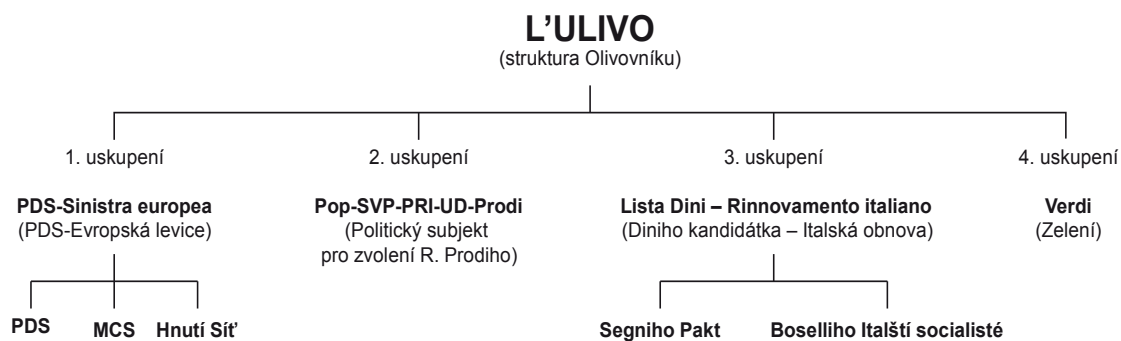
5 Parlamentní volby 1996

Nedlouho po Berlusconiho premiérovém vítězství ve volbách 1994 začala mít koaliční vláda značné problémy. Jednotlivé strany vládní koalice byly totiž nespokojené jak se svým podílem na vládě, tak s autoritářským stylem vládnutí premiéra Berlusconiho (Říchová 2004, 74). Berlusconiho autoritářský styl se projevoval především v ignorování vzájemných ideových odlišností svých koaličních partnerů (AN a LN) a taktéž primárním obsazováním členů vlastní strany do vysokých funkcí ve vládě, na úkor členů Bossiho Ligy Severu (která byla po volbách 1994 nejsilnější parlamentní stranou). Vládní strany se však lišily postoji, jak dané vládní nesoulady řešit. Forza Italia, která v červnu 1994 uspěla ve volbách do Evropského parlamentu, měla chuť i odvahu jít do dalšího volebního klání, a požadovala tak vypsání předčasných voleb. Naopak její koaliční partner Liga severu, která po dvou volebních neúspěších v regionálních a evropských volbách, spoléhala na změnu parlamentní většiny bez nových voleb. Po vystoupení předsedy Ligy severu Umberta Bossiho spolu s většinou svých poslanců z vládní koalice, odmítl prezident Scalfaro Berlusconiho návrh na vypsání předčasných voleb a jmenoval novým premiérem Berlusconiho ministra Lamberta Diniho (Nanetti 2007, 330, 331). Ten sestavil ryze úřednickou vládu, kterou podpořili poslanci Strany Demokratické levice, Italské lidové strany a Ligy severu (Ignazi 2002, 178). Propagátory předčasných voleb stále zůstávaly Forza Italia, Národní Aliance a PDS. Předčasné volby byly nakonec vypsány na 21.duben 1996. Ještě před nimi došlo však k několika významným změnám ve stranickém systému, které je třeba na tomto místě vysvětlit.

Politické subjekty, které tvořily v parlamentních volbách 1994 koalice Pokrokářů a Paktu pro Itálii se staly stavebním kamenem naprosto nového subjektu vznikajícího nalevo od středu italské stranické osy – Olivovníku (*L' Ulivo*). Straničtí partneři v Olivovníku se

„ustálily“ ve třech koalicích stran plus Zelení (*Verdi*). Jelikož je koaliční struktura této nové formace dosti složitá, rozhodla jsem se pro větší přehlednost zvolit místo slovního popisu nákres (viz schéma 1).

Schéma 1

Zdroj: vlastní zpracování podle Ignazzi (2002, 199–209)

V levostředové části osy ještě najdeme nově vzniklé uskupení Pokrokáři 1996. Věvodila mu Strana komunistické Obnovy (PRC), okolo níž bylo několik menších partnerů. Toto uskupení oficiálně nevstoupilo do koalice s Olivovníkem, nicméně s ním uzavřelo dohody o podpoře, resp. nestavění svých kandidátů v jednomandátových obvodech proti sobě.

Napravo od středu proběhla od minulých voleb taktéž značná korekce. Liga severu zcela odmítla participovat na jakémkoli koaličním uskupení pravého středu a tudíž výrazně oslabila tuto část spektra. Z Národní Aliance se odštěpila frakce *Movimento Sociale-Fiamma tricolore* (MS-FT, Sociální hnutí – Trojbarevný plamen), což znamenalo další oslabení pro Berlusconiho Pól pro svobody (Foltýn 2005, 124). Pravostředovou koalici nazvanou Pól dobré vlády tedy tvořily před volbami 1996 „pouze“ tři velké subjekty – Forza Italia, Národní Aliance, a koalice CCD-CDU¹⁴. Významnou změnou oproti roku 1994 bylo celostátní působení pravo-středové koalice na celém území Itálie. Důvod byl jasný: absence Ligy Severu v pravo-středovém uskupení,

¹⁴ CCD – Centro Cristiano democratico (Křesťanskodemokratický střed) a CDU-Cristiani Democratici Uniti (Spojení křesťanští demokraté) (Nanetti 2007, 331)

a tím i možnost oslovení nových voličů ve středu a na jihu země. V pozici středového kandidáta se pustily do volebního klání pouze izolovaná Liga Severu a radikálové Lista Pannela-Sgarbi.

Vítězem těchto předčasných parlamentních voleb se stala levo-středová koalice Olivovník v čele s Romanem Prodim (viz tabulku č. 3 a č. 4 níže). Nejsilnější stranou tohoto uskupení se stala PDS (Strana demokratické levice) se ziskem 164 mandátů, následovaná Prodiho formací (Pop-SVP-PRI-UD-Prodi) se 66 mandátů. Diniho uskupení získalo 26 mandátů a Zelení 16 mandátů. Součet mandátů pro Olivovník a PRC činil 323 mandátů, takže zisk absolutní většiny v dolní komoře parlamentu byl opravdu těsný (Foltýn 2005, 124). Berlusconiho pravo-středové uskupení utrpělo v těchto volbách porážku. Získalo 246 křesel, z čehož nejvíce připadlo mateřské straně Forza Italia (123 mandátů), dále pak Národní alianci (93 mandátů) a koalici CCD-CDU (30 mandátů) (Nanetti 2007, 331). Osamělá bojovnice Liga severu získala sice slušný počet 59ti mandátů v poslanecké sněmovně¹⁵, ale tento počet mandátů ji neučinil nepostradatelnou ani pro jeden blok. Přesto měla vliv na výsledky voleb. Šlo především o tzv. tříštění pravicových hlasů – v severní polovině Itálie musela totiž Berlusconiho formace čelit nejen Olivovníku, ale právě i Lize Severu (Foltýn 2005, 125). Stejnou roli jako LN sehrál i Trojbarevný plamen Pina Rautiho (úměrně síle svých mandátů).

Velmi diskutovaným tématem po těchto volbách bylo pokračování bipolárního uspořádání (které se jako novinka objevilo již po prvních volbách Druhé republiky v roce 1994). Názory politologů na (ne)existenci dvoupólového uspořádání se různí. Nejčastější odpověď zní: „ano, jde o bipolární uspořádání, ale...“ (Strmiska 2000, 120). Toto zpochybnění vysvětlují někteří badatelé tím, že oba dané bloky nejsou ani v nejmenším homogenními koalicemi, naopak v každém z bloků jde

¹⁵ Za tento výsledek ji např. Ignazi považuje za vítězku těchto voleb (vzhledem k tomu, že šlo o samostatnou stranu bez koaličních spojenců) (Ignazi 2002, 209)

o boj makrostran s mikrostranami, přičemž často ty malé strany často vydírají své silné partnery (výhrůzkami sběhnutím k druhému bloku), a tím se oba bloky stávají spíše nesourodými shluky, ze kterých pak vzbývá nesourodé a nestabilní parlamentní většiny (Sartori 1998, 1–2). Právě přebíhání politiků z jedné strany do druhé, či přebíhání skupin politiků zvolených v jedné koalici do koalice druhé, které naše politická kultura považuje za nemorální čin (vzpomeňme kolik se toho napsalo o tzv. přeběhlících), v Itálii patří k tradici a má zde své místo (italština tento jev označuje jako *ribaltoni*)¹⁶. Tento tradiční italský fenomén nádherně vystihuje ve svém novinovém článku nestor italských novinářů Indro Montanelli, který o něm píše jako o „viru, který Italové mají v krvi a proto nepůsobí jen v politice, ale i v soukromých vztazích a především je náhražkou charakteru, který Italům chybí“ (Montanelli 1999, 41). Problémy s heterogenním koaličním uskupením se ukázaly i po těchto volbách, kdy Romano Prodi sestavil menšinovou vládu s podporou PRC (Strana komunistické obnovy), která již na podzim 1997 ukázala svoji sílu a blokovala jednání o rozpočtu. Prodi tentokrát ještě dokázal udržet vládu a ustoupil předsedovi PRC D'Alemovi v některých jeho požadavcích. Stejnou sílu už Prodi neměl o rok později, kdy při stejné příležitosti jeho vláda padla (Ignazi 2002, 213). Obratný stratég D'Alema v té době usoudil, že nastal čas pro „postkomunistického“ premiéra a získal parlamentní podporu od dvou nově vzniklých politických subjektů (Strmiska 2002b, 56). Prvním z nich byl odštěpek strany PRC, jež byl nazván PdCI (*Partito dei comunisti italiani*, Strana Italských Komunistů) a druhý subjekt byl projekt bývalého křesťanskodemokratického prezidenta Cossigny, který nesl název UDR (*Unione dei Democratici per la Repubblica*, Demokratický svaz pro republiku) (Nanetti 2007, 337). V čele této vlády byl D'Alema až do roku jara 2000, kdy po těžké porážce středo-levého bloku v regionálních volbách odstoupil a byl nahrazen Giulianem Amatem,

¹⁶ u nás možno nazvat „politickou turistikou“, či fenoménem „Wagner“

který dovedl vládu již v nezměněné podobě k řádným volbám 2001 (Nanetti 2007, 337).

Tabulka č. 3 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1996 podle jednotlivých uskupení

Uskupení	Počet většinových mandátů	Procento většinových mandátů	Počet proporčních mandátů	Procento proporčních hlasů	Celkový počet mandátů	Procento mandátů
Olivovník	250	52,6	38	34,7	288	45,7
Olivovník + PRC	265	55,8	58	43,3	323	51,3
Pól pro svobody	169	35,6	77	42,1	246	39,0
LN	39	8,2	20	10,0	59	9,4

Zpracováno dle údajů z: www.interno.it, 11.2.2011

Tabulka č. 4 – Výsledky voleb do dolní komory v roce 1996 podle jednotlivých stran

Strana	Počet většinových mandátů	Procento většinových mandátů	Počet proporčních mandátů	Procento proporčních hlasů	Celkový počet mandátů	Procento mandátů
PDS	138	29,0	26	21,0	164	26,0
Pop-SVP-PRI-UD-Prodi	62	13,0	4	6,8	66	10,5
Lista Dini	18	3,8	8	4,3	26	4,1
Zelení	16	3,4	0	2,5	16	2,5
PRC	15	3,2	20	8,6	35	5,6
FI	86	18,1	37	20,6	123	19,5
AN	65	13,7	28	15,7	93	14,8
CCD-CDU	18	3,8	12	5,8	30	4,7
LN	39	8,2	20	10,0	59	9,4

Zpracováno dle údajů z: www.interno.it, 11.2.2011

6 Parlamentní volby 2001

Krátce před třetími parlamentními volbami konanými podle smíšeného volebního systému došlo v každém ze stávajících stranických bloků k procesům, které je vhodné zmínit právě na tomto místě.

Uvnitř velmi heterogenního levo-středového bloku došlo k několika integračním krokům. Podstatou prvního z těchto kroků bylo vytvoření velké levicově centristické formace podobné velkým západoevropským stranám. Celý projekt se jmenoval *Cosa 2* (Věc číslo 2) a na jeho konci byla z PDS a několika k ní přidružených subjektů ustavena nová formace Levicoví Demokraté (*Democratici di Sinistra*, DS) (šlo nejen o změnu názvu strany, ale též např. změnu symboliky ve znaku strany) (Ignazi 2002, 203). Ta měla tvořit jeden z pilířů Olivovníku před následujícími volbami. Dalším integračním krokem bylo spojení čtyř centrických stran – Diniho Italské obnovy, Castagnettiho lidovců, Prodiho Demokratů a Mastellovo UDEUR. Společně vytvořily druhý pilíř Olivovníku s názvem Margherita (Kopretina) (Ignazi 2002, 218). Třetím krokem a zároveň třetím pilířem Olivovníku byla nově vzniklá formace Girasole (Slunečnice). Tvořily jí Zelení a Bosseliniho demokratičtí socialisté (Tamtéž, 218). Čtvrtým pilířem levo-středového bloku se stala Strana Komunistické Obnovy. Ta však zvolila zajímavou taktiku podpory Olivovníku. Nepostavila své kandidáty v žádném z 477 jednomandátových obvodů a zúčastnila se pouze proporční části voleb do dolní komory parlamentu (voličům této strany bylo tak umožněno volit v jednomandátových obvodech kandidáty Olivovníku) (Pasquino 2002, 17). Jediné, co „vylepšenému“ Olivovníku v tomto momentě chybělo, byl oficiální kandidát na budoucího premiéra. Romano Prodi byl v Evropské komisi a současný premiér Giuliano Amato se stranám sdruženým v Olivovníku nezdál dosti výrazným protikandidátem Berlusconi.

Členové Olivovníku nakonec vsadili na popularitu římského starosty Francesca Rutelliho (Nanetti 2007, 332).

V pravo-středové části politického spektra byl kandidát na budoucího premiéra jasný. Berlusconi byl po kongresu strany Forza Italia v dubnu 1998 potvrzen v čele strany a stejně tak bylo potvrzeno i pokračování „vůdcovského“ charakteru jeho strany (tzv. směr top-down) (Ignazi 2002, 195). Nejdůležitější změnu před volbami 2001 v rámci Berlusconiho bloku představoval návrat Ligy severu¹⁷ (Strmiska 2005, 396). Po izolované pozici v minulých volbách Bossi rád přijal od Berlusconiho nabídku na spolupráci ve středo-pravicovém Domě svobod (Casa delle liberta, CdL). Ani pro jednoho z leaderů však nešlo o snadné rozhodování. Berlusconi musel „zapomenout“ na Bossiho zradu po volbách v roce 1994, resp. 1996 a taktéž na bezpočet jeho urážlivých výroků na své jméno (např. Berlusconi mafioso) (Ignazi 2002, 211), Bossi zase musel spojení s Berlusconim před členy své strany obhajovat a zdůvodnit jej potřebou realizace federalistické reformy, která bude v rámci tohoto spojení proveditelná (Foltýn 2005, 126). Kromě Ligy severu a Forza Italia tvořily Dům svobod ještě tradičně Národní Aliance a nedlouho před volbami znovu vytvořená koalice CCD-CDU.¹⁸ Ve středu mezi oběma bloky zůstaly před těmito volbami pouze tři izolovaná uskupení. Subjekt s názvem Evropská Demokracie (Democrazia europea, DE) založená Giuliem Andreotim a bývalým generálním sekretářem katolických odborů Sergim D 'Antonim, dále Di Pietra Italia dei valori, jež byla v minulých volbách součástí Olivovníku a tradičně zástupce radikálů Lista Pannela – Bonino (Foltýn 2005, 127).

¹⁷ Po volbách 1996 změnila Liga severu oficiální název strany na Ligu Severu za nezávislost Padánie (Lega Nord per l 'Indipendenza della Padania). Padánie měl být podle Bossiho nově vzniklý stát na „bohatém“ italském severu (Nanetti 2007, 343).

¹⁸ Po rozpadu projektu UDR se členové CCD (jež byli na krátký čas jeho součástí) vrátili zpět do koalice CCD-CDU.

Parlamentní volby konané 13. května 2001 vyhrálo s velkým náskokem před soupeři Berlusconiho uskupení Dům svobod. Bylo to poprvé ve sledovaném období Druhé republiky, kdy získala vítězná koalice absolutní většinu mandátů v obou komorách parlamentu (Nanetti 2007, 332). K zisku 368 mandátů v dolní komoře stačilo Domu svobod 45,4 % hlasů odevzdaných ve většinové části. V proporční části voleb se stala vítězkou Forza Italia s 29,4 % hlasů (189 mandátů) (Ignazi 2002, 235). Jejím partnerům se s jejich volebními zisky značně zúžil manévrovací prostor (Národní aliance 12 % hlasů a 96 mandátů, CCD-CDU – 3,2 % a 40 mandátů a Liga severu 3,9 % a 30 mandátů) (Ignazi 2002, 234–235). Z Olivovníku byli neúspěšnějším uskupením Levicoví Demokráté s 16,6 % hlasů (138 mandátů), dále pak nové uskupení Kopretina se 14,5 % hlasy (76 mandátů), a PRC s 5 % hlasy (11 mandátů). Všechny ostatní subjekty sdružené v Olivovníku dostaly dohromady pouhých 36 mandátů (Tamtéž, 234–235). Tři středové subjekty, které před volbami avizovaly pokusy o rozbití bipolárního trendu v italském stranickém systému, vyšly z voleb zcela naprázdno. Nezískaly ani jediný parlamentní mandát. Jak píše Strmiska (2000, 116), „*v danou chvíli byla pohřbena chiméra středu*“.

Další obrat, který nastal po těchto volbách do Poslanecké sněmovny (zatím neznámo zda pouze dočasný) byla změna ve fragmentaci stranického systému. Počet stran, které překročily 4 % práh, klesl z osmi na pět (FI, DS, Margherita, AN, PRC) (Foltýn 2005, 127). Nejvíce skloňovaným souslovím z pohledu politické vědy se však po těchto volbách stala (ne)dokončená italská cesta k bipolaritě stranického systému. Tyto volby byly již třetími volbami uskutečněnými podle nového volebního systému zavedeného v roce 1993 a tudíž mohly dát již definitivní odpověď na (ne)konsolidaci bipolárního systému. Pohledem na volební výsledky zjistíme, že i v těchto volbách byla voličská základna rozdělena mezi dva bloky, které jsou vůči sobě v opozici. Trend k bipolárnímu rozložení politického spektra byl i po

těchto volbách zřejmý, názory politologů se však stále různily v tom, zdali lze hovořit o definitivní konsolidaci bipolarismu v italském stranickém systému. Sartori na toto téma tvrdí (cit. dle Strmiska 2000, 122), „že pravé póly musí být ztělesněny stejnorodými koalicemi, jinak že o bipolárním systému nelze hovořit“. Oproti němu Panebianco tvrdí, že italská společnost „neposkytuje na projekty typu silných, solidních, ideologicky vyhraněných a sociálně zakořeněných stran ten správný podkladový materiál“ a bipolární fungování v italském systému může tedy fungovat i s nestejnorodými bloky stran (cit. dle Strmiska 2000, 122).¹⁹

Po drtivém vítězství Berlusconiho koalice v těchto volbách proklamoval její leader tzv. „italskou novou éru“. Reformy, které nazval „Kontakt s Italy“, se měly týkat především snížení daní, liberalizace služeb a nové penzijní reformy (Shin, Agnew 2008, 99). Kontrola obou komor parlamentu mu pozici reformátora měla značně ulehčit.

Z hlediska vývoje stranického systému pokračovaly další integrační procesy zejména na levo-středové straně politického spektra. Romano Prodi (který se vrátil z působení předsedy Evropské komise zpět na pole domácí politiky) představil jako nastávající „soupeřku“ Berlusconiho koalice Casa della Liberta svoji nadkoalici²⁰ Unione. Nešlo jen o změnu názvu pro středovo-levicové uskupení, ale Unione (Unie) měla zastřešovat všechny levicové strany včetně Olivovníku²¹. Postupná konsolidace levicových stran v „jeden šik“ a taktéž

¹⁹ Na tomto místě je třeba vysvětlit uvedení pouze dvou příkladů ohledně názorů na italský bipolarismus. Na toto téma byla napsána řada samostatných studií, z nichž každá vycházela z různých teoreticko - metodologických hledisek a je nad rámec této práce se jimi relevantně zabývat. Proto se také stále držím „zpět“ v obecných konstatováních o definitivním bipolarismu, a spíše se využívám spojení tzv. trendu k bipolarismu.

²⁰ Nadkoalice proto, že měla sdružit úplně všechny levicové subjekty v jedno silné uskupení, které bude kandidovat jako „jeden muž“. V minulých volbách např. PRC kandidovala samostatně, pouze s proklamací podpory Olivovníku. Prodiho nadkoalice měla ukázat semknutost celého levého spektra stranické osy.

²¹ Unii tvořily tyto strany - DS, Kopretina, PRC, Zelení, UDEUR, IdV, PdCI a SDI

nepopularita Berlusconiho reforem daly ještě před volbami 2006 pravici „řádný výprask“ v podobě prohraných regionálních voleb 2005.²²

Po této drtivé porážce se Berlusconi rozhodl ještě těsně před volbami do parlamentu změnit nastavení stávajícího volebního systému. Důvod byl nasnadě. Pravo-středová koalice zaznamenávala tradičně lepších výsledků v proporční části systému než v rámci jednomandátových obvodů²³. Nový volební systém byl schválen jako zákon č. 270/2005. Na jeho základě mělo být 617 z celkového počtu 630 poslanců voleno ve 26 vícemandátových obvodech na základě proporčního systému kombinujícího Haareho kvótu a metodu nejvyšších zbytků, stejně jako v proporční komponentě předchozího smíšeného volebního systému (Cotta; Verzichelli 2007, 92).

Novinkou tohoto volebního systému, jenž bývá díky Sartorimu označován jako *Proporzionellum*²⁴, je zavedení celého komplexu klausulí, jejichž účelem je jednak snaha o snížení fragmentace stranického systému a jednak zachování bipolarity volební soutěže: Za první – politická strana, která není součástí žádné koalice musí získat alespoň 4 % všech odevzdaných hlasů. Je-li strana součástí koalice, která nepřekročila klausuli stanovenou pro koalice, dostane se do skrutinia, když získá alespoň 4 % odevzdaných hlasů. Za druhé – koalice stran musí získat alespoň 10% všech odevzdaných hlasů, přičemž tuto klausuli doplňuje kumulativní klausule, která stanoví, že alespoň jedna ze stran takové koalice musí získat více než 2 % všech odevzdaných hlasů. Za třetí – v rámci koalice získávají parlamentní

²² Porážka byla nečekaně velká, ze 14 regionů Itálie vyhrála Unie ve dvanácti, a Berlusconi pouze ve dvou. Novináři se předháněli v politických komentářích o „konci berlusconismu“. Např. Panebianco, Angelo: Gli errori del premier e quelli dell'Unione. Il coraggio delle scelte, *Corriere della Sera*, 24. 4. 2005, nebo Maltese, Curzio: La corsa del professore che trascina la sinistra, *La Repubblica*, 5. 4. 2005.

²³ Možno porovnat v tabulkách volebních výsledků – viz výše.

²⁴ Sartori, Giovanni: Il proporzionellum aumenterà i partiti, *Corriere della Sera*, 15. 10. 2005.

zastoupení pouze ty politické strany, které překročily hranici 2 % všech odevzdaných hlasů. Poslanecké mandáty se ale rozdělí i mezi nejsilnější politickou stranu v dané koalici, která získala méně než 2 % hlasů. Za čtvrté – politická strana reprezentující etnické či jazykové menšiny musí překonat 20% hranici hlasů odevzdaných v příslušném regionu (Čaloud; Foltýn 2006, 187–190).

Většinová prémie (coby zásadní novinka nového volebního systému) byla určena pro vítěznou politickou stranu či vítěznou koalici. Tato většinová prémie se aktivuje v okamžiku, kdy žádná strana nebo koalice nezíská na základě poměrného rozdělení poslaneckých křesel alespoň 340 z výše uvedených 617 mandátů (tedy 55 %) (Cotta; Verzichelli 2007, 92). Je-li proto většinová prémie aktivována, rozdělí se 340 mandátů poměrným způsobem mezi vítěznou koalici a zbývajících 277 křesel je distribuováno poměrně mezi strany a koalice, jež překonaly příslušné klausule. Pokud získá vítězná koalice (či vítězná strana) 340 a více mandátů z 617 rozdělovaných pouze na základě poměrného převodu hlasů na mandáty, většinová prémie se neaktivuje a volební systém se chová jako standardní poměrný volební systém s klausulí (Tamtéž, 92).

Zbývajících 13 mandátů (do celkového počtu 630) je pak rozděleno následovně. Jeden z nich je přidělen vítěznému subjektu (kandidátovi) ve volebním regionu Valle d'Aosta a zbývajících 12 poslaneckých míst volí výhradně italští voliči registrovaní v zahraničí (Polednová 2006, 27)²⁵. Z oněch 12ti mandátů v regionu „Zahraníčí“ získala 6 mandátů Prodiho Unione (421414 hlasů), 3 mandáty Forza

²⁵ Jedná se o další „novinku“ těchto voleb. Celý svět je v tomto případě rozdělen na 4 zahraniční obvody – 1. Evropa (včetně Ruské federace a Turecka), 2. Jižní Amerika, 3. Severní Amerika, 4. Střední Amerika, a pátým obvodem je pětice světadílů Afrika, Asie, Austrálie, Oceánie, Antarktida. Jen pro zajímavost, v zahraničí žije přes 3 300 000 registrovaných Italů, z nichž v následujících volbách r. 2006 volilo přibližně 2 708 000 z nich (Polednová 2006, 27).

Italia (202536 hlasů) a po jednom mandátu si rozdělily uskupení ASS Ital.Sud America, Per Italia nel Mondo a Di Pietro It Valori.²⁶

Tabulka č. 5 – Výsledky voleb 2001 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých uskupení

Uskupení	Počet většinových mandátů	Procento hlasů ve většinové části	Počet proporčních mandátů	Procento proporčních hlasů	Celkový počet mandátů	Procento mandátů
Olivovník	192	43,8	58	35,6	250	39,7
Olivovník + PRC	192	43,8	69	40,6	261	41,4
Dům svobod	282	45,4	86	49,6	368	58,4

Zpracováno z www.interno.it, 7.3.2011

²⁶ Zdroj:

<http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=C&dtel=09/04/2006&tpa=E&tpc=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>, 21.3.2011

7 Parlamentní volby 2006

Parlamentní volby, konané 9. a 10. dubna 2006, skončily vítězstvím nadkoalice Unione, a přiřkly tak premiérský úřad staronovému leaderovi levého středu Romanu Prodimu. Berlusconiho porážka nebyla v žádném případě tak drtivá, jako ve výše zmíněných regionálních volbách. Právě naopak. Šlo o jedno z nejtěsnějších vítězství v italské volební historii (nejen v rámci zkoumané Druhé republiky), kdy o vítězi voleb rozhodla méně než jedna desetina procenta odevzdaných hlasů. Prodiho Unie získala o pouhých 25 224 hlasů více než jeho soupeř (Nanetti 2007, 334). Význam tohoto těsného rozdílu byl umocněn existencí (nové) většinové prémie, díky které zajistil tento minimální rozdíl hlasů přehlednou většinu mandátů v dolní komoře právě Prodimu (Polednová 2006, 25). Z celkového počtu 630 mandátů jich získala Unione 348 mandátů, zatímco Casa della Liberta se musela spokojit s pouhými 281 mandáty (viz tabulky č. 7, 8 níže) Silvio Berlusconi byl z výsledků voleb velmi zklamán (když uvážíme, kolik energie vložil těsně před volbami do schválení nového volebního zákona, který mu nakonec zlomil vaz, není se čemu divit) a volby ještě několik měsíců po jejich skončení odmítl uznat za právoplatné. Zpochybňoval jak regulérnost voleb na Apeninském poloostrově, tak především regulérnost voleb v zahraničních regionech (Polednová 2006, 27). Regulérnost parlamentních voleb však jednoznačně verifikoval Nejvyšší soud a Berlusconiho zbyly pro obviňování z „nezákonného“ Prodiho vítězství jen vlastní sdělovací prostředky. Stejně jako všechny předchozí volby zkoumané v rámci dané práce, i tyto potvrdily, že vně obou stranických bloků nestojí žádný relevantní aktér (vyčísleno získanými mandáty, šlo o jeden mandát, který získal aktér vně obou bloků) a tudíž potvrdily neexistenci třetího pólu v rámci daného systému (Čaloud; Foltýn 2007, 338).

Tabulka č. 7 – Volební výsledky 2006 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých stran

Strana	Počet hlasů (v tisících)	Procento hlasů	Počet mandátů
Olivovník	12.351	31,6	226
FI	9.248	23,6	140
AN	4.707	12,0	71
UDC	2.646	6,7	39
PRC	2.230	5,7	41
LN	1.768	4,5	26
Růže v pěsti ²⁷	991	2,5	18
IdV	902	2,3	17
PdCI	885	2,3	16
Zelení	784	2,0	15
Popolari-UDEUR	544	1,4	10
DC-PSI	285	0,7	4
Südtiroler Volkspartei	183	0,5	4
Pro Itálii ve světě	73	0,2	1
Ostatní	1.537	3,9	2

Zpracováno z www.interno.it, 9.3.2011

Tabulka č. 8 – Výsledky voleb 2006 do dolní komory parlamentu dle uskupení

Koalice	Počet hlasů	Procento hlasů	Počet mandátů
Unie	19.461.138	49,7	348
Dům Svobod	19.356.412	49,5	281
Ostatní	319.271	0,8	1

Zpracováno dle údajů z www.interno.it, 9.3.2011

V kontextu dalšího vývoje na italské politické scéně je třeba na tomto místě zmínit Prodiho relativní neúspěch v senátních volbách (Unie disponovala v horní komoře po těchto volbách většinou pouze dvou doživotních senátorů), který se – v souvislosti se systémem italského symetrického bikameralismu – ukázal jako většina nedostačující (Cotta; Verzichelli 2007, 94). První vládní krize přišla již

²⁷ Společný volební projekt Boselliho SDI a radikálů Emmy Bonino a Marca Panelly.

v únoru 2007, kdy nebyla schválena nová koncepce zahraniční politiky (reformu nepodpořili dva komunističtí senátoři) a premiér Prodi byl nucen rezignovat (La Repubblica 2007). S podporou prezidenta Napolitana byl sice Prodi znovu pověřen sestavením vlády, nicméně opět ne na příliš dlouho. Prodi neměl problémy pouze s udržením vládního kormidla. Po volbách v roce 2006 začal pracovat na projektu integrace levo-středových stran do tzv. jednotné strany levého středu (Demokratická strana, Partito Democratico). Hlavní důvod jeho snah byl nasnadě. Vytvořit stranu, která by konečně překonala hlavní překážku všech levo-středových formací vzniklých od počátku Druhé republiky – vysokou heterogenitu. Vedle hlavních propagátorů integrace, tedy Kopretiny a Levicových demokratů, vstoupili do nové Demokratické strany také Evropští Republikáni (liberálně-sociální hnutí), Folliniho Itálie středu (Italia di mezzo), Reformní Aliance (Alleanza Reformista), Demokratičtí Republikáni (Repubblicani Democratici) a též dvě regionální strany: Jihoitalská Demokratická strana (Partito Democratico Meridionale) a tzv. Sardinský Projekt (Progetto Sardegna) (Vecchio 2006, 21). Z výčtu stran a seskupení podílejících se na vzniku Demokratické strany je zřejmé, že díky názorovému spektru, jež pokrývají (od centristických liberálů, přes socialisty až po enviromentalisty) bude tolik obávaná heterogenita opět velkým problémem tohoto „jednotného“ levicového uskupení, jehož předsedou byl zvolen člen Levicových demokratů a starosta Říma Walter Veltroni.

Odpověď z „pravcového tábora“ na sebe nedala dlouho čekat a na opačném pólu stranického spektra vzniká pod taktovkou Berlusconiho taktéž jednotná strana pravého středu – Lid Svobody (Il Popolo della Liberta) (La Repubblica 2007). Stejně jako na levé straně stranického spektra byly „rozpuštěny“ strany, se kterými jsme se v různých podobách setkávali ve všech volbách do parlamentu v období Druhé republiky (Olivovník, Kopretina, PRC...), do jediné Demokratické strany, na pravé straně spektra tomu nebylo jinak. Berlusconiho „dítě“

Forza Italia, stejně jako Finiho Národní Aliance splynuly do Lidu Svobody s příslibem koaliční spolupráce Bossiho Ligy Severu.

Změny, které se od voleb 2006 odehrály uvnitř celého italského stranického systému, spolu s vystoupením části UDEUR z vládní koalice²⁸, vedly prezidenta republiky k zastavení dalších vyjednávání o sestavení potencionální vlády, k rozpuštění parlamentu a vyhlášení předčasných voleb na 13. a 14. dubna 2008.

²⁸ V kauze Why not bylo zatčeno 30 členů UDEUR, mezi nimiž figurovala i manželka současného Prodiho ministra spravedlnosti Clementa Mastella (Sandra Lonardo), který dle svých slov „necítil dostatečnou podporu vlády“ a vládu opustil (Marozzi 2008, 2)

8 Parlamentní volby 2008

Před těmito předčasnými volbami prošly téměř všechny stranické subjekty výraznou proměnou (viz výše). Ve volebním klání proti sobě stanuly opět dvě velké koalice: Berlusconiho a Finiho Lid Svobody, který doplňovala Liga Severu a Lombardovo Hnutí za autonomii (Movimento per le Autonomie, MpA) a Veltroniho koalice Demokratické strany a Itálie Hodnot. Jak pravicová tak i levicová koalice odmítly jít do těchto voleb s podporou krajních subjektů. Veltroni odmítl spolupráci s krajní levicí (ta se sdružila v tzv. Duhové levici, La Sinistra Arcobaleno), Berlusconi a Fini stejně tak odmítli spolupráci s krajní pravíci (ta se sdružila v subjektu nazvaném Pravice – Tříbarevný plamen, La destra – La Fiamma Tricolore). Pozici středu, která v minulých volbách zcela vyhořela, se pokusila vzkřísit nově vzniklá formace, tzv. Unie Středu (Unione di Centro, UdC). Vznik tohoto uskupení se datuje těsně před volbami 2008 a představuje spojení dvou křesťanskodemokratických stran – Unie Křesťanských demokratů a Federativního Občanského Lidového Hnutí (označovaného častěji jako Růže pro Itálii). Jako kandidáta na premiéra představila tato formace svého leadera Casiniho (Francesco 2008, 10).

Vítězství Berlusconiho formace v těchto volbách (poměrem 344 mandátů ku 246 mandátům), nebylo po peripetiích předchozí levicové vlády nijak překvapivé. To, čím jsou právě tyto volby ve srovnání se všemi již analyzovanými (druhorepublikovými) odlišné, je radikální snížení počtu stran, které se dostaly do dolní komory parlamentu (viz tabulky č. 9, 10 níže). Nešlo ovšem jen o snížení počtu stran díky sloučení některých stran na levici i na pravici do jednotných subjektů, ale spíše o naprosté vyloučení krajní pravice i levice z jakéhokoli podílu na moci. Parlamentní zastoupení tak ztratila Strana Komunistické Obnovy, Strana Italských Komunistů a například i Zelení. Cassiniho Unie Středu získala 36 mandátů, ale za podmínek nastolených

volebními výsledky neměla ani koaliční ani vyděračský potenciál. Znervóznění v řadách katolické církve bylo zřejmé, neboť šlo o první poválečnou italskou vládu, ve které neměl subjekt hájící zájmy katolíků nárok na politické zastoupení (Politi 2008, 16).

Při pohledu na celkové výsledky těchto voleb se dá poprvé za éru Druhé italské republiky konstatovat, že jde o přehledný volební výstup, který jako by snad ani nezapadal do řady těch předchozích. Přesto bych se zdržela jakékoli prognostiky ohledně směru pokračování italské stranické budoucnosti. Především kvůli tomu, že člověk, s nímž je spjata celá stranická éra Druhé republiky, dříve či později (spíše dříve) ukončí své působení na italské politické scéně a není vůbec jisté, zda některý z jeho dosavadních partnerů bude schopen převzít vedení „italské pravice“. O čem se v tuto chvíli pochybovat nedá, je nastavený bipolární trend celého stranického systému, který je verifikovaný v podstatě již šestými volbami v řadě.

Tabulka č. 9 Výsledky voleb 2008 do dolní komory parlamentu dle jednotlivých stran

Strana	Počet hlasů (v tisících)	Procento hlasů	Počet mandátů
Lid Svobody	13 943	37,2	276
Demokratická Strana	12 425	33,2	217
Liga Severu	3 025	8,1	60
Unie Středu	2 131	5,7	36
Itálie Hodnot	1 636	4,4	29
Duhová Levice	1 152	3,1	0
Pravice – Tříbarevný Plamen	900	2,4	0
MpA	410	1,1	8

Zpracováno z www.interno.it, 12.3.2011

Tabulka č. 10 – Volební výsledky 2008 do dolní komory parlamentu podle jednotlivých uskupení

Koalice (uskupení)	Počet hlasů	Procento hlasů	Počet mandátů
<i>Berlusconiho</i> koalice (PdL + LN + MpA)	17 378	46,4	344
<i>Veltroniho</i> koalice (PD + IdV)	14 061	37,6	246
Unie Středu	2 131	5,7	36
Duhová Levice	1 152	3,1	0
Pravice – Tříbarevný Plamen	900	2,4	0
Ostatní	1 843	4,9	3

Zpracováno z www.interno.it, 12.3.2011

9 Závěr

Sledování stranického systému v období Druhé italské republiky mě přivedlo k několika výstupům, které bych ráda na tomto místě zmínila. Po celé analyzované období vykazoval italský stranický systém trend k bipolárnímu uspořádání. Úspěšné řešení otázky alternace vládních stran (bloků), kterého se Italům zoufale nedostávalo v období první republiky (vzpomeňme na tzv. blokovanou demokracii uskutečňovanou středovou centristickou křesťanskou stranou) bylo a je vnímáno jako kladný posun ve vývoji italského stranického systému. Nesmíme si ovšem s ohledem na italské prostředí naivně myslet, že strany kolem výše zmíněných dvou pólů byly ukázněné a stabilní. Naopak, přebíhání politiků z jedné strany do druhé či přebíhání skupin politiků zvolených v jedné koalici do jiné koalice bylo běžnou praxí po celé sledované období. Vládní koalice se od roku 1994 tvořily vždy před volbami (tzv. předvolební koalice, oproti praxi z první republiky, kdy koalice vznikaly až po volbách – tzv. povolební koalice). Nejdůležitější výstup, který je zároveň naplněním cíle mé práce je klasifikace stranického systému sledovaného období dle výše zmíněných teorií M. Duvergera, J. Blondela, G. Sartoriho a P. Maira (grafický záznam, viz tabulku č. 11).

Dle kritérií prvního ze zmíněných teoretiků M. Duvergera je typ stranického systému po celé sledované období multipartismem. Vzhledem k početnímu kritériu Duvergerovi typologie je jasné, že se pokud v systému působí více než dvě strany, půjde vždy o zařazení do multipartismu, a to bez ohledu na to, kolik stran přesně v daném systému působí a jak. Multipartismus pak vede ke koaličnímu vládnutí.

V případě J. Blondela je typ stranického systému po celé druhorepublikové období možno klasifikovat jako multipartismus bez dominující strany. Žádná ze stran v daném systému nezískala ve trojích po sobě jdoucích volbách okolo 40 % hlasů, proto jde v Blondelově

pojetí o tzv. čistý multipartismus. Multipartismus bez dominantní strany se vyznačuje přítomností většího počtu stran, z nichž žádná nedosahuje dominantního postavení v celém systému a důsledek takového systému je jasný. Nutnost koaličních vyjednávání a sestavování koaličních vlád, což naprosto odpovídá italskému druhorepublikovému modelu.

S aplikací Sartoriho typologie, která oproti dvěma předešlým teoretikům nezohledňuje jen formát systému, ale i jeho mechanismus, je nutné i do mé klasifikace uplatnit obě tato Sartoriho kritéria. Pokud jde o formát stranického systému, od voleb 1994 až do voleb 2006 bylo ve stranickém systému přítomno vždy více než kritických 5 relevantních stran (běžně mezi 8-20), což odpovídá podle Sartoriho polarizovanému pluralismu. Celý systém ale fungoval zcela jinak. Z politické scény vymizely relevantní antisystémové strany známé z předešlého režimu a v bipolární soutěži se pravidelné střídání dvou bloků stran (levostředového a pravostředového) stalo běžnou praxí. Takto podle Sartoriho kritérií funguje umírněný pluralismus. Vše „dokonalý“ volby 2008, kdy se poprvé za období Druhé republiky zredukoval i počet relevantních stran pod kritických 5, tudíž bylo možné klasifikovat typ stranického systému jako umírněný pluralismus jak ve formátu, tak v mechanismu fungování stranického systému. Sartoriho klasifikace na příkladu Itálie trefně poukazuje na fakt, že nestačí počítat strany, padlé vlády a předčasné volby k vyvození závěru o chaosu na italské stranické scéně. Vždy je nutné podívat se hlouběji a zjistit skrze důkladnou analýzu daného systému mechanismus jeho fungování.

Z hlediska Mairovy koncepce analýzy modelů stranické soutěže je patrné, že italský stranický systém od roku 1994 do současnosti vykazuje jednoznačně rysy uzavřené soutěže. K tomuto závěru nás dovedou tři základní Mairovy proměnné. První z nich je určení typu vládní alternace. Ta je z výsledků výše uvedených analýz po celé sledované období vždy úplná (u vlády se pravidelně střídají dva bloky stran). Druhá proměnná se týká se týká stranických alternativ pro

skládání vlád. Jde o kombinace stran, které tvoří předvolební, resp. vládní koalice. Stranický systém Druhé republiky je (opět na základě výše analyzovaných volebních výsledků) možné zařadit do tradičního vzorce tvorby vlád. Ač by bylo možné najít odchylky (např. rozhodnutí Ligy Severu jít do voleb 1996 sama a pokusit se o rozbití bipolárního uspořádání), přesto zůstávám u zařazení do tradičního vzorce tvorby vlád. Důvodem je fakt, že po neúspěšném pokusu samostatného boje mezi dvěma bloky se v dalších volbách Liga Severu vrací se skloněnou hlavou zpět, a opět se zařazuje do svého tradičního tábora, kde může alespoň částečně prosazovat svoji politiku. Poslední Mairovou proměnnou je míra uzavřenosti přístupu pro vstup do vládní koalice. Ve sledovaném období bylo běžné, že vlády se ujímal stále tentýž okruh politických stran v rámci toho kterého bloku, šlo tedy o tzv. uzavřený přístup do vlády. Na základě kombinace těchto tří proměnných lze italský stranický systém podle Mairovo klasifikačních kritérií zařadit do uzavřených stranických systémů. Od roku 1994, kdy byla sestavena první vláda Druhé italské republiky, až do současnosti nedošlo k výraznější změně struktury soutěže a spolupráce, resp. stranického systému. Vzhledem k laickému vnímání italského stranického systému jako chaotického, nepřehledného bludiště, jde opět o závěr poměrně zajímavý.

Tabulka č. 11: Klasifikace druhorepublikového stranického systému 1994–2008

Autor typologie	Typ stranického systému				
	Volby 1994	Volby 1996	Volby 2001	Volby 2006	Volby 2008
Duverger	Multipartismus	Multipartismus	Multipartismus	Multipartismus	Multipartismus
Blondel	Multipartismus bez dominantní strany	Multipartismus bez dominantní strany	Multipartismus bez dominantní strany	Multipartismus bez dominantní strany	Multipartismus bez dominantní strany
Sartori	Formát: polarizovaný pluralismus	Formát: polarizovaný pluralismus	Formát: polarizovaný pluralismus	Formát: polarizovaný pluralismus	Umírněný pluralismus
	Mechanismus: umírněný pluralismus	Mechanismus: umírněný pluralismus	Mechanismus: umírněný pluralismus	Mechanismus: umírněný pluralismus	
Mair	Uzavřený	Uzavřený	Uzavřený	Uzavřený	Uzavřený

Zpracováno autorkou dle výše uvedených analýz

10 Seznam literatury

- Bělohradský, V. (1999): Italská cesta k většinové demokracii. In: Klíma, M.(ed.) *Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR*. Praha, VŠE, s. 42–56
- Cabada, L.; Ženíšek, M. (2003): *Smíšené volební systémy*. Dobrá voda, Aleš Čeněk, s. 83.
- Cotta, M; Verzichelli, L. (2007): *Political institutions in Italy*. New York, Oxford University Press, s. 59–94.
- Čaloud, D.; Foltýn, T. (2006): Electoral Engineering In Use. The Case of Italy. In: *Evropská volební studia/European Electoral Studies*, Vol.1, No.2, s. 187–190.
- Čaloud, D.; Foltýn, T. (2007): Two against Each Other and All against Themselves. *Politologický časopis*, č. 4.,s. 338.
- Foltýn, T. (2005): Bipolarizace italského stranického systému. *Politologický časopis* č. 2, s. 120–127.
- Francesco, B. (2008): Accordo Rosa Bianca – Udc. Casini candidato premier. *La Repubblica*, 29.2.2008, s. 10.
- Ignazi, P. (2002): *Il potere dei partiti*. Roma – Bari, Editori Laterna, s. 159–235.
- Kašpar, Josef (1993a): Revoluce soudců. *Respekt* 11/1993, s. 10.
- Katz, S. (2003): Reforming the Italian Electoral Law. In: Shugart M.; Wattenberg, M.(ed.): *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?*, Oxford – New York, s. 96.
- Klokočka, V. (1991): *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Praha, Aleko,s. 203.
- Kubát, M. (2004): Stranické systémy. In: Cabada L.; Kubát M. a kol.: *Úvod do studia politické vědy*. Praha, Eurolex, s. 243–257.
- Kunc, J. (2000): *Stranické systémy v re/konstrukci. Belgie, Itálie, Španělsko, Československo*. Praha, Slon, s. 109–114.

- Mair, P. (1996): Party Systems and Structures of Competition. In: LeDuc, L.; Niemi, R.; Norris, P (eds.): *Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*. London, SAGE publications, s. 89–95.
- Maltese, C. (2005): La corsa del professore che trascina la sinistra, *La Repubblica*, 5. 4. 2005.
- Marozzi, M. (2008): Il Professore all' ultima sfida Vado in aula, mi votino contro. *La Repubblica*, 22.1. 2008, s. 2.
- Montanelli, I. (1999): Transformismo nato nei salotti finito nelle bettole. *Corriere della Sera*. 6.3.1999, s. 2, k nahlédnutí na http://archiviostorico.corriere.it/1999/marzo/06/Trasformismo_nato_nei_salotti_finito_co_0_9903061816.shtml, 11.2.2011.
- Nanetti, R. (2007): Italy. In: Hancock, M. (ed): *Politics in Europe*. Washington, Congressional Quarterly Press, s. 322–343.
- Novák, M. (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, Slon, s. 46–169.
- Numerato, D. (2002): Silvio Berlusconi: Mediální kontrolor vlastního rozhodování. *Revue pro média* č. 3, s. 1–2.
- Panebianco, A. (2005): Gli errori del premier e quelli dell'Unione. Il coraggio delle scelte, *Corriere della Sera*, 24. 4. 2005, s. 1 dostupné na http://archiviostorico.corriere.it/2005/aprile/24/CORAGGIO_DELLE_SCELTE_co_8_050424043.shtml, 7.3.2011.
- Pasquino, G. (1994): The birth of the „second republic“. *Journal of democracy*, Vol. 5, No. 3, s. 109.
- Pasquino, G. (2002): Un'elezione non come le altre, In: Pasquino, G. (ed.): *Dall'Ulivo al governo Berlusconi. Le elezioni del 13 maggio 2001 e il sistema politico italiano*, Bologna, s. 17.
- Polednová, K. (2006): Italské parlamentní volby v roce 2006. *Mezinárodní politika* č. 6, s. 25–27.

- Politi, M. (2008): Il Vaticano colto di sorpresa. È finita la Seconda Repubblica. *La Repubblica*, 15.4.2008, s. 16.
- Říchová, B. (2004): *Komparace politických systémů II*. Praha, Oeconomica, s. 68–82.
- Salvadori, L.(2001): *Storia d'Italia e crisi di regime*, Bologna, s. 36.
- Sartori, G. (1998): Ribaltoni si, ribaltoni no. *Corriera della Sera*, 13.11.1998, s. 1–2.
- Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy*: Schéma pro analýzu. Brno, CDK, s. 6–211.
- Sartori, G.(2003): “Quella roba lì” non è migliorabile. *Corriere della Sera*, 28. 8. 2003, s. 1., dostupné na http://archiviostorico.corriere.it/2003/agosto/28/QUELLA_ROBA_NON_MIGLIORABILE_co_0_030828004.shtml, 7.3.2011.
- Sartori, G. (2005): Il proporzionellum aumenterà i partiti, *Corriere della Sera*, 15. 10. 2005, dostupné na http://archiviostorico.corriere.it/2005/ottobre/15/PROPORIZIONELLUM_AUMENTERA_PARTITI_co_9_051015095.shtml, 7.3.2011.
- Shin, M.; Agnew, W. (2008): Berlusconi's Italy. Philadelphia, Temple University Press, s. 99.
- Strmiska, M. (2000): Studie k utváření italského multipartismu (1994–1999): Enigma „středu“ a bipolarita. *Politologický časopis* č. 2, s. 111–122.
- Strmiska, M. (2002): Transformace stranicko-politických systémů. *Politologický časopis* č. 4, s. 388–390.
- Strmiska, M. (2002b): Transformace italských (post)komunistů: Od Italské komunistické strany k Demokratické straně levice a Levicovým demokratům. *Rudí a Růžoví*, Brno 2002, s. 56.
- Strmiska, M.; Hloušek, V.; Kopeček, L.; Chytilík, R. (2005): *Politické strany moderní Evropy*. Praha, Portál, s. 40–46, s. 386–396.
- Vecchio, C. (2006): Partito democratico nel 2007. *La Repubblica*, 24.9.2006, s. 21.

Ware, A. (1996): *Political parties and party systems*. New York. Oxford University press, s. 380.

Wolinetz, S. (2006): Party Systems and Party System Types. In: Katz R. ; Crotty, W. (eds.), *Handbook on Political Parties*, London, s. 53.

10.1 Prameny

La caduta del governo Prodi riaccende lo scontro a sinistra.

La Repubblica, 22.2.2007, s. 4.

Ministero dell'Interno. 2011. *Archivio storico delle elezioni*.

(<http://elezionistorico.interno.it/index.php>).

11 Resumé

Party system is considered one of the most important parts of the state and its political system. Italian Republic is a classical case of party government, political parties there because determinant force affecting the whole political system and even public life. Power subsequently fell from hands of parliament into the hands of political parties.

This work is devoted to the transformation of the Italian party system from 1992 to the present. The first, theoretical part of the work describes classification of party system according to Duverger, Blondel, Sartori and Mair. The second, empirical part of the work describes at first a new established system (called Second Republic), and at second this work describes a parliamentary elections in 1994, 1996, 2001, 2006 and 2008. So my paper doesn't describe only of the election results, but my work also take a note of the parties reconstruction processis, the interactions among political parties, their importance and position in the whole party system.

In the third part of my bachelor thesis I've appointed of election results in the classification criteria by Duverger, Blondel, Sartori and Mair. The result of my work is to determine the type of party system under the criteria of individual theorists. According to Duverger's type of party system throughout the period of the Second Republic multipartism. According to Blondel's type of party system throughout the same period multi-party system without a dominant party. According to Sartori type of party system throughout the same period by the format is a polarized pluralism, but by the mechanics (how the system works) is a moderate pluralism. According to Mair's type of party system closed. I've done the grafic representation of results my research too.